

Náboženství Číny a Japonska – sborník statí

Editoři: Dušan Vávra a Pavel Šindelář

Masarykova univerzita

Brno 2011

- Teeuwen, Mark and Scheid, Bernhard (2002). "Tracing Shinto in the History of kami Worship. Editor's Introduction." In *Japanese Journal of Religious Studies* XXIX/3–4: 195–207.
- Winkelhöferová, Vlasta a Boháčková, Libuše (1987). *Vějíř a meč*. Praha: Panorama.
- Winkelhöferová, Vlasta a Löwensteinová, Miriam (2006). *Encyklopedie mytologie Japonska a Koreje*. Praha: Libri.

Internetové zdroje

- "Shinto", dostupné z: <http://en.wikipedia.org/wiki/Shinto> [26. 7. 2008].
- "Japanese Historical Texts Initiative – University of California at Berkeley, Interactive Searching of Japanese Classical Texts (Nihon Shoki)", dostupné z: <http://sunsite.berkeley.edu/jhti/cgi-bin/jhti/select.cgi?honname=1> [3. 2. 2010].

(12) Nová náboženská hnutí v Japonsku

Jakub Havlíček

Moderní japonské dějiny jsou spojeny se vznikem a rozvojem značného množství nových náboženských hnutí (NNH), mezi něž jsou obvykle řazena hnutí vznikající přibližně od druhé poloviny 19. století do současnosti.²⁶¹ Lze říci, že nové náboženské skupiny a směry jsou jedním z oblíbených témat religionistů, sociologů, historiků a antropologů, kteří se specializují na otázky spojené s náboženskou scénou moderního Japonska. V roce 1967 vzbudila zájem o problematiku japonských NNH dodnes citovaná práce Horace N. McFarlanda s příznačným názvem *The Rush Hour of the Gods: A Study of New Religious Movements in Japan*. Poválečná „dopravní špička bohů“ spojená s velkým nárůstem počtu NNH se stává předmětem stále rostoucího množství odborných prací, z nichž ty vydané do konce 90. let 20. století shrnuje obsáhlá publikace *Bibliography of Japanese New Religions* (Clarke 1999^a). Bohatá badatelská reflexe japonských nových náboženství se odrazila i v desetileté existenci specializovaného časopisu *Contemporary Religions in Japan*,²⁶² vydávaného mezi lety 1960 – 1970 Mezinárodním institutem pro studium náboženství v Tokiu, na nějž od roku 1974 navázal časopis *Japanese Journal of Religious Studies*,²⁶³ zaměřený nejen na otázky spojené se současnou náboženskou scénou, ale i na náboženské tradice Japonska v historické perspektivě.

I přes značnou rozmanitost se japonská NNH vesměs vyznačují jistými rysy, které jsou řadě z nich společné.²⁶⁴ Z časového hlediska bývají mezi

²⁶¹ Tento učební text vznikl pro potřeby projektu „Inovace oboru religionistika na Masarykově univerzitě v Brně se zaměřením na kulturu Číny a Japonska“, registrační číslo projektu CZ.1.07/2.2.00/07.0032.

²⁶² Články všech jedenácti publikovaných čísel jsou dostupné ke stažení na adrese http://nirc.nanzan-u.ac.jp/publications/jjrs/CRJ_cumulative_list.htm [2. 1. 2010].

²⁶³ Veškeré články publikované doposud v tomto časopise, jsou dostupné ke stažení na adrese http://nirc.nanzan-u.ac.jp/publications/jjrs/jjrs_cumulative_list.htm#latestissue [2. 1. 2010].

²⁶⁴ Srov. publikaci *Folk Religion in Japan*, kde se uvádí podobný výčet určitých prvků společných japonským NNH (Hori 1968: 224-225)

NNH řazeny náboženské směry, které lze vzhledem k relativně nedávnému vzniku označit za „nová“ a jejichž historický původ je kladen přibližně do období od poloviny 19. století do současnosti. Je ovšem třeba upozornit na fakt, že termín „nová náboženství“ obvykle neznamená, že tato hnutí vznikají bez jakýchkoli vazeb na předchozí, historicky starší tradice – ba naopak, v mnoha případech jde o směry, které můžeme chápat jako inovace či rozvinutí starších náboženských systémů. Zakladatelem či zakladatelkou takového hnutí často bývá charismatická osobnost, jíž jsou přičítány jisté mimořádné schopnosti, zejména schopnost navázat kontakt s božstvem či božstvy a obvykle také léčitelské schopnosti. To souvisí s dalším častým rysem NNH, jímž je léčení nemedicínskými prostředky, například právě spolehnutím se na schopnosti vůdce, na pomoc božstva, či na účinnost určitého, většinou nepříliš složitého rituálního postupu. Nauka řady japonských NNH je založena na představě, že nemoc a neštěstí obecně jsou zapříčiněny důvody, které bychom mohli označit za „spirituální“ či „neempirické“. NNH pak nabízejí přesný, obvykle ne příliš složitý postup, jímž lze tyto příčiny zla odstranit. Jednoduchá nauka a rituál, pokud vůbec existuje, jsou dalšími z typických rysů japonských NNH. Jednoduchost nauky a postupů k odstranění neštěstí dovoluje NNH vyvíjet misionářské aktivity, neboť jejich nauka není většinou určena jen omezené skupině příjemců, nýbrž bývá prohlašována za univerzální a vhodnou pro každého, kdo má o její poselství zájem. Příslušenství k řadě japonských NNH rovněž není exkluzivní a hnutí obvykle nebrání svým přívržencům v účasti na náboženském životě jiných tradic. Přestože japonská NNH mohou poukazovat na jedinou božskou postavu jako na ústřední bod nauky a kultu, nebývá následovnictví podmiňováno zřeknutím se úcty k jiným božstvům. I díky této skutečnosti nebývá v japonských NNH výrazně vymezená skupina náboženských odborníků či kněží, kteří by se výrazně odlišovali od ostatních následovníků. Některá japonská NNH pak disponují určitým významným místem, střediskem, k němuž následovníci konají poutě. Důležitým rysem NNH je rovněž důraz na běžné, aktuální lidské a společenské problémy a rovněž velká tvořivost, kdy jsou často velmi originálním způsobem kombinovány nejrůznější prvky všemožných náboženských tradic. NNH tak vytvářejí naukový systém, který často prochází rychlými, někdy značně radikálními změnami a přehodnoceními. Chceme-li se v našem bádání zaměřit na určitou skupinu či směr v rámci japonských NNH, neměli bychom jistě doktri-

nální otázky opomíjet, měli bychom však mít na paměti, že otázky spojené s naukou jsou spíše druhotné a že je velmi důležité zaměřit se na širší společenské a kulturní souvislosti působení daných NNH, například na společenské problémy a otázky, na něž dané NNH svým působením odpovídá.

I když lze v oblasti japonských NNH nalézt určité společné body, je zároveň třeba upozornit, že se nejedná ani zdaleka o prvky společné všem japonským NNH bez rozdílu. Neznamená to ani, že jde o všeobecně přijímaná kritéria, která dovolují v případě konkrétního hnutí zařazení mezi japonská NNH. Jistě bychom našli řadu příkladů nových náboženství, kde některé z těchto prvků úplně chybí nebo jsou doprovázeny jevy zcela protichůdnými k rysům, jež jsme právě vyjmenovali. Mějme na paměti, že množina jevů označovaná jako „japonská nová náboženská hnutí“ nemá pevně stanovené (ani přesně stanovitelné) hranice.

V anglicky psané odborné literatuře se pro japonská NNH obvykle používá pojem „Japanese new religious movements“ či „new religions“. V japonštině se lze setkat s pojmem šinkó šúkjó 新興宗教, „nově vzniklá/é náboženství“²⁶⁵ a zřejmě nejčastěji s termínem šin šúkjó 新宗教, čili „nová/é náboženství“ (Clarke 1999^a).

Podle Trevora Astleye (2006) se v 50. a 60. letech druhým termínem, tedy šin šúkjó, obvykle označovala hnutí vzniklá v 19. stol., zatímco termín šinkó šúkjó označoval hnutí vzniklá v mezi- a poválečné době. Astley přitom upozorňuje, že výraz šinkó, tedy „nově vzniklý“ či „nově se objevivší“ s sebou může nést negativní konotaci, neboť se vyskytuje například ve slovním spojení „zbohatlík“ – šinkó narikin 新興成金 – a vyvolává tak představu něčeho, co vzniká či dosahuje svého postavení nečistými či nestandardními prostředky. Následovníci NNH se proto od výrazu šinkó šúkjó distancují (Astley 2006: 94).

Od poloviny 70. let se objevují nová hnutí, pro která se někdy používá označení šin šin šúkjó 新新宗教 (příp. 新々宗教), čili „nová nová náboženská hnutí“, jako je například hnutí Agonšú 阿含宗 (Clarke 1999^b). Jako první použil tento termín Nišijama Šigeru 西山 茂 v r. 1979 pro hnutí, jež se podle tohoto badatele vyznačují jistými eschatologickými a „fundamen-

265

Je nutné upozornit, že japonština obvykle nevyjadřuje u podstatných jmen číslo.

talistickými“ tendencemi, a rovněž se prezentují jako nositelé „tajemných“, magických či mystických nauk (Astley 2006: 95).

Lze tedy říci, že označování NNH se v japonském kontextu pojí s určitými obtížemi, které však nejsou spojeny jen s užitím termínů zatížených negativními souvislostmi, jako je například výraz šinkó šúkjó. Problematický je už samotný pojem „náboženství“ – šúkjó 宗教 a zůstává otázkou, jak lze koncept „náboženství“ v případě Japonska (a jistě nejen v tomto případě) vlastně vymezit. Samotní Japonci se k pojmu šúkjó stavějí s určitou rezervou, neboť jde o termín v japonském prostředí nově zaváděný, šířený teprve od 19. století (Reader – Tanabe 1998: 5). Pojem šúkjó je navíc chápán poměrně úzce ve smyslu dogmaticky pojímané „víry“ v určitou nauku, tedy v rámci, který je japonskému prostředí do velké míry cizí a je zatížen naším, tedy „západním“ či židovsko-křesťanským, ve své podstatě etnocentrickým chápáním náboženství coby víry v určitou doktrínu (Anderson 1991, Reader 1991^a, týž 1991^b, Reader – Tanabe 1998).

Badatelé, jako například Trevor Astley (2006) nebo Ian Reader (2005) ve svých pojednáních na téma NNH upozorňují ještě na další problémy spojené s užíváním termínu „nová náboženství“. Je například otázkou, kdy je již nějaké hnutí dostatečně nezávislé na starších, už etablovaných organizačních rámcích, či jak určit hranici v míře inovace v či alternativy ke starší nauce a praxi, s nimiž určité skupiny či hnutí přicházejí, aby mohly být vnímány jako skutečně „nová“ náboženství. Připomeňme, že hnutí řazena k novým náboženstvím se objevují již na přelomu 18. a 19. století, tedy v období, které je již poměrně historicky vzdálené. K terminologické nevyjasněnosti ohledně japonských NNH v této souvislosti ještě přispěl Harry Thomsen, který ve své práci *The New Religions of Japan* z roku 1963 označil tato dříve vzniklá hnutí, například Tenrikjó 天理教, Ómotokjó 大本教 nebo Konkókjó 金光教, za „stará“ nová náboženství“ (Astley 2006: 95).

Další hnutí však vznikají v průběhu celých novodobých japonských dějin, přičemž historická periodizace vzniku NNH bývá vymezována 1) obdobím 19. století, kdy vznikají hnutí jako například Tenrikjó nebo Konkókjó, 2) 20. a 30. léty 20. století s hnutími Sóka gakkai 創価学会 nebo Risšó kóseikai 立正佼成会, 3) obdobím po roce 1945 do přelomu 60. a 70. let, kam spadá například vznik hnutí Mahikari 真光, dále 4) obdobím po „rovném šoku“ v roce 1973 do poloviny 90. let, a konečně pak 5) obdo-

bím po útocích hnutí Óm šinrikjó オウム真理教 v roce 1995 do současnosti (Astley 2006: 96).

Nejstarší dvě období, zahrnující zejména dobu Meidži 明治 (1868 – 1912) a Taišó 大正 (1912 – 1926) a následující stupňovaný militarismus končící porážkou Japonska v roce 1945, lze charakterizovat zejména rozporem mezi deklarovanou náboženskou svobodou a skutečností. Článek 28 ústavy Meidži přitom zaručoval svobodu vyznání: „Japonští poddaní mají, v mezích neodporujících pokoji a pořádku a neodporujících jejich povinnostem poddaných, užívat svobody náboženské víry“ (Mullins – Shimazono – Swanson 1993: 81). Je patrné, že náboženská svoboda nebyla nepodmíněná, neboť stát si vyhradil právo určit, jaké povinnosti jsou spojeny se statutem císařského poddaného. Stát v té době podporoval šintó ve formě tzv. státního šintó. Z hlediska státní propagandy šlo o nenáboženský ideový směr, kterým se měl řídit každý císařský poddaný. Stát přitom potlačoval buddhismus, jenž byl na samém počátku období Meidži státními nařízeními oddělen od šintó, a vyvíjel tlak na další náboženské směry, které byly v různé míře perzekuovány, podrobeny přísnému dohledu nebo rovnou zakázány. Náboženské skupiny byly kontrolovány státními orgány a jejich nauka se nesměla dostat do rozporu se zájmy státu. Stát umožnil existenci třinácti tzv. škol šintó – kjóha šintó 教派神道, kam byla zahrnuta hnutí jako Tenrikjó, Konkókjó či Kurozumikjó 黒住教, avšak zároveň zakázal zakládat nové školy či sekty. Alternativní náboženské směry se buď musely přidat k některé ze třinácti oficiálních škol šintó, nebo riskovat postihy ze strany státní moci. Stíhání se s nástupem militarismu ve 30. letech dále zotřovalo a mnozí představitelé a členové NNH byli v této době uvězněni (Hardacre 1986, táž 1989, táž 2006).

Po porážce Japonska v roce 1945 byla omezení zrušena, což byla jistě jedna z podstatných příčin „dopravní špičky bohů“ (McFarland 1967), poválečného „boomu“ alternativních náboženských směrů.

Nová ústava, vstoupivší v platnost roku 1947, ustanovuje úplnou náboženskou svobodu a zároveň odděluje náboženství od státu. V článku 20 je stanovena záruka všeobecné náboženské svobody, avšak zároveň v tomtéž článku ústava zakazuje státní podporu jakékoli náboženské organizace a také podíl náboženských organizací na jakékoli politické činnosti. Ústava rovněž státu zakazuje působit v oblasti náboženské výchovy a vyvíjet

jakoukoli náboženskou aktivitu. Článek 89 zakazuje použití „veřejných financí“ či majetku k podpoře jakékoli náboženské organizace, včetně charity, vzdělání a dobročinnosti, která není pod úplnou státní kontrolou (Mullins – Shimazono – Swanson 1993: 104).

Ústavní záruky umožnily NNH, která se doposud zaštiťovala někte- rou ze třinácti škol šintó, aby se osamostatnila, k čemuž jistě přispěl i zá- kon o náboženských právnických osobách z roku 1951 (McVeigh 2004: 179–180), který umožnil právní subjektivitu náboženských organizací a rovněž daňové úlevy. V témže roce se také řada NNH sdružuje do zastře- šující instituce, Asociace organizací japonských nových náboženství – Šin Nippon šúkjó dantai rengókai 新日本宗教団体連合会, známé rovněž pod zkráceným označením Šinšüren 新宗連 (Shimazono 2006: 224).

Poválečné období japonských dějin je spojeno s jevy, jako jsou rozpad tradičních pospolitostí a stěhování obyvatelstva do velkoměstských aglo- merací. NNH přitom často vystupují sociálně integračně, neboť obyvatel- ňům nově se formujících městských pospolitostí poskytují rámec pro bu- dování identity a zároveň přicházejí s vidinou budoucího štěstí a spokoje- nosti, čímž pomáhají překonat poválečnou dobu ekonomické a společenské krize (Astley 2006: 102-103). 50. léta znamenají růst vlivu předválečných NNH, založených ve 30. letech 20. století, jako je například Sóka gakkai nebo Risšó kóseikai. Starší hnutí, jako Tenrikjó, Ómotokjó či Konkókjó, se v této době konsolidují a upevňují své pozice. Všechna tato hnutí jsou počátkem 70. let pevně etablovanými organizacemi s ustálenou naukou i členskou základnou. Soustředí se na budování členské základny a sprá- vy, kterou zřizují po vzoru velkých firem a zakládají školská, kulturní a charitativní zařízení (Astley 2006: 103).

Ropná krize roku 1973, doprovázená utlumením průmyslu zaměřeného na intenzivní využívání ropy, vedla k rozvoji Japonska jako elektrotechnic- ké velmoci. Poválečný hospodářský zázrak spojený s růstem japonské eko- nomiky vedl k nebyvalému blahobytu většiny obyvatelstva, zároveň však způsobil, že mnozí lidé jsou nespokojeni s převažujícím důrazem na prvo- řadý rozvoj materiálního bohatství. Starší NNH, etablovaná v průběhu po- válečných desetiletí, prodělala po roce 1973 jisté ustrnutí, kdy se do značné míry zastavil rozvoj jejich členské základny. Objevují se „nová“ nová ná- boženská hnutí, v jejichž učení obvykle hrají roli tajné, „mystické“ prvky a představy konce či apokalyptické obnovy světa. Nová hnutí tak vycháze-

jí vstříc lidem, kteří cítí potřebu alternativy k honbě za blahobytem a záro- věň pocítují obavy z překotného vědeckotechnického rozvoje. Nová hnutí ovšem vesměs neváhají využívat vymožeností, které nové technologie po- skytují, zejména internet. Ideje těchto nových hnutí nabývají na aktuálnosti s prasknutím ekonomické bubliny počátkem 90. let, která znamená defini- tivní konec japonské ekonomické konjunktury a jistou ztrátu pozic, které Japonsko ve světě díky svému poválečnému rozvoji získalo (Astley 2003: 103-104).

Dobrym příkladem těchto nových hnutí mohou být God Light Associa- tion (GLA ジー・エル・エー), Agonšú, Kófuku no kagaku 幸福の科学, Mahikari nebo Óm šinrikjó. Mnohá z těchto hnutí, například Óm šinrikjó, také získávají přívržence ve vyšších společenských a vysokoškolsky vzdě- laných vrstvách.

Útoky skupiny Óm šinrikjó v tokijském metru v březnu 1995 (Reader 2000) znamenaly zvýšení státní kontroly nad NNH. Došlo ke změně záko- na o náboženských právnických osobách, kdy NNH musejí každoročně po- dávat písemné zprávy o své činnosti ministerstvu školství a pokud vyvíjejí rozsáhlejší činnost, musejí se u ministerstva zaregistrovat. Incident rovněž sice obecně zhoršil společenskou prestiž NNH, zároveň měl však za důsle- dek zvýšený zájem badatelů o japonská NNH, který trvá dodnes.

Zvolme nyní tři příklady japonských NNH, s jejichž historií a učením se krátce seznámíme.²⁶⁶ Kritérii výběru těchto příkladů jsou kromě popula- rity či obecné známosti vybraných hnutí i historické hledisko. Hnutí Tenri- kjó pochází z nejstaršího období, kdy se v Japonsku setkáváme s NNH, tedy z 19. století. Další vybrané hnutí, Sóka gakkai, pochází z období před vypuknutím druhé světové války a zaznamenalo významný rozvoj v obdo- bí po roce 1945. Konečně široce známé hnutí Óm šinrikjó může být díky svému vzniku v 80. letech řazeno mezi tzv. „nová“ nová náboženská hnutí a jeho působení znamenalo v periodizaci japonských NNH určitý podstat- ný přelom.

²⁶⁶ Není-li uvedeno jinak, jsou stručné profily tří vybraných japonských NNH založeny na publikacích Clarke 1999a, Earhart 1982, Kasahara 2001, McFarland 1967, Reader 2000, Reader – Andreassen – Stefánsson 1993.

Tenrikjó („Učení božské moudrosti“)

Hnutí bylo založeno v roce 1838 charismatickou náboženskou vůdkyní jménem Nakajama Miki 中山 みき (1798-1887), zvanou též Ojasama, či „Ctihodný rodič“. Centrum hnutí se nachází ve městě Tenri 天理市, jižně od Nary. Přívrženci hnutí nazývají toto místo rovněž Ojasato neboli „Rodný domov“. Nakajama byla ženou farmáře z dobře situované rodiny. Během šamanské léčebné seance prováděné potulným buddhistickým klerikem byla posednuta božstvem zvaným Tenri ó no mikoto 天理王命 („Pán božské moudrosti“), někdy též označovaným jako Ojagami 親神 čili „Bůh – rodič“. První posednutí trvalo tři dny a ustoupilo až poté, co manžel souhlasil s tím, že Nakajama bude „žijící svatyní“ božstva Tenri. Božstvo Tenri se ústy Nakajamy poprvé projevílo 26. října 1838 a tento ten je dodnes příslušníky Tenrikjó každoročně slaven jako velký svátek. V důsledku svého proklamovaného kontaktu s božstvem Tenri prodělala Nakajama mnoho útrap, byla obviňována z duševní choroby a dokonce vězněna. Příslušníci Tenrikjó považují božstvo Tenri za původního, pravého boha, který Nakajamě zjevil svatá písma a obdařil ji i léčitelstvími schopnostmi. Nakajama zemřela roku 1887 během tanečního obřadu, přičemž podle stoupenců pouze přešla do zvláštního duchovního stavu, v němž setrvává dodnes. Po smrti zakladatelky převzal vedení skupiny její žák Iburi Izó 飯降伊蔵 (zemřel roku 1907). I on začal mít zjevení a díky své autoritě přeměnil hnutí následovníků v pevnou organizaci. Skupina přívrženců Nakajamy se nakonec stala jednou ze třinácti státem uznaných škol v rámci tzv. kjóha šintó – k šintó se Tenrikjó hlásilo až do 70. let 20. století, kdy se naopak od tohoto náboženského směru zcela distancovalo.

Podle nauky Tenrikjó²⁶⁷ zbaví uctívání božstva Tenri ó no mikoto lidi utrpení a povede k nastolení božské domény šťastného života. Božstvo také odhalilo Nakajamě u městečka Tenri přesné místo, kde byl stvořen člověk. Toto místo, zvané džiba, je střediskem kultu a je označeno posvátným pilí-

²⁶⁷ Historii hnutí a nauku shrnují přehledné internetové stránky Tenrikjó v řadě jazykových mutací na adrese <http://www.tenrikyo.or.jp/> [2. 1. 2010].

řem označovaným jako kanrodai. Právě toto místo, kde podle nauky Tenrikjó vznikl člověk, je důvodem, proč je město Tenri označováno jako Ojasato či „Rodný domov“. Nakajama – Ojasama sepsala učení ve dvou textech: prvním z nich je Mikagurauta („Písňe posvátných tanců“), obsahující 12 písní a prolog. Ty jsou recitovány během zvláštních tanečních obřadů zvaných kagura zutome či teodori. Druhým spisem, shrnujícím nauku Tenrikjó ve formě básní, je Ofudesaki („Špička štětce“).

Nauka spočívá v předpokladu, že povede-li člověk život bez zlých myšlenek a bez „poskvrn“, obdrží zázračnou pomoc od božstva Tenri. Důležitým prvkem je myšlenka „zametení prachu“ či „poskvrn“, jejichž odstranění díky moci božstva Tenri přivodí štěstí a uzdravení z nemoci. Náplní duchovního života má být kromě každodenní úcty k bohu také pouť k místu stvoření (džiba). Středisko hnutí ve městě Tenri se během let velmi rozrostlo, byly vybudovány chrámové budovy, ubytovny pro poutníky, správní střediska, muzeum, nemocnice a univerzita s knihovnou. Dnes má Tenrikjó misijní centra v řadě zemí a asi 1 milion členů.

Sóka gakkai („Společnost tvorby hodnot“)

Hnutí založil v roce 1930 učitel Makiguči Cunesaburó 牧口 常三郎 (1871 – 1944) a jeho žák a přítel Toda Džósei 戸田 城聖 (1900 – 1958).²⁶⁸ Oba se roku 1928 stali přívrženci buddhistické školy Ničiren šóšú 日蓮正宗 a na základě učení této školy vyvinuli systém „vzdělávání jako tvorby hodnot“. K propagaci svého systému založili nejprve společnost Sóka kjóiku gakkai 創価教育学会 („Vzdělávací společnost pro tvorbu hodnot“), přejmenovanou v roce 1937 na Sóka gakkai.

Společnost, koncipovaná jako laické hnutí při škole Ničiren šóšú, se v raných fázích své existence zabývala jen pedagogickou reformou v duchu Makigučihó doktríny. V roce 1943 byli Makiguči, Toda a další uvězněni, protože radili následovníkům, aby si nekupovali amulety svatyně v Ise,

²⁶⁸ Historii hnutí a nauku shrnují internetové stránky Sóka gakkai v angličtině na adrese <http://www.sgi.org/> [2. 1. 2010].

která byla důležitým prvkem ideového systému, označovaného jako „státní šintó“, kokka šintó 国家神道, prosazovaného japonským státem. Makiguči ve vězení zemřel, Toda byl propuštěn a hnutí nově zformoval a zorganizoval.

Hnutí zaznamenalo po roce 1945 velký rozkvět, když v poválečném období vykázalo na 750 000 členských domácností. V 50. a 60 letech se však také stalo terčem kritiky, když se objevují obvinění z příliš razantního způsobu získávání členů. Hnutí je také kritizováno pro své politické aktivity – v roce 1964 je z iniciativy Soka gakkai založena politická strana Kómeitó 公明党 („Strana osvícené/ho vlády/lidu“ nebo rovněž „Strana čisté/spravedlivé vlády“), na jejíž činnost navazuje od roku 1998 tzv. Nová Kómeitó. Na japonské politické scéně je strana poměrně vlivná, a i když deklaruje svou finanční a organizační nezávislost na Soka gakkai, je stále mnohými považována za politickou odnož hnutí. Soka gakkai je pro své aktivity často až demonizována svými odpůrci z řad antikultovních hnutí či ze strany kněžstva buddhistické školy Ničiren šóšú, s níž se Soka Gakkai v 90. letech dostává do konfliktu.

Od roku 1960 je vůdcem hnutí Ikeda Daisaku 池田 大作 (narozen roku 1928), který je znám svými politickými, humanitárními a kulturními aktivitami. Jeho osobnost však není přijímána zcela bez výhrad a jeho kritici obvykle upozorňují na kult osobnosti, který kolem sebe vytvořil.

V reakci na kritiku Soka gakkai postupně omezuje své poněkud militantní vystupování, distancuje se od Kómeitó a prodělává progresivní rozvoj – v roce 1975 je na podporu šíření idejí hnutí v zahraničí založena Soka Gakkai International, udávající dnes přes 10 milionů přívrženců.

90. léta však přinášejí konflikt s původní mateřskou buddhistickou školou Ničiren šóšú, když představitelé školy obviňují Soka gakkai a Ikedu Daisakua ze snahy zasahovat do jejich vnitřních záležitostí. V roce 1991 se Soka gakkai od Ničiren šóšú odděluje a představitelé školy dokonce nechávají ve svém středisku zbořit chrámovou budovu, která byla financována z prostředků hnutí. I přes tento konflikt je Ničirenův buddhismus, vycházející z uctívání Lotosové sútry, dále základem nauky Soka gakkai.

Základním cílem hnutí je realizace osobního štěstí členů prostřednictvím buddhistické praxe podle Ničirenova učení. Hnutí rovněž usiluje o vybudování pokojné společnosti založené na zavedení buddhismu v kultuře

a vzdělávání. Soka gakkai hlásá nauku o příchodu „třetí civilizace“ – šťastné, pokojné společnosti, která bude založena na buddhistických hodnotách.

Učení hnutí je založeno na úctě k chrámu Taiseikidži 大石寺 poblíž hory Fudži, v němž je uchováván posvátný svitek dai gohonzon 大御本尊, a také tzv. daimoku 題目, spočívající ve formulaci „namu mjó hó renge kjó“ 南無妙法蓮華經. Tato formulace vyjadřuje úctu k Lotosové sútře a učení, které je v ní obsaženo. Recitace daimoku je v Soka gakkai základní každodenní praxí.

Soka gakkai se mimo jiné angažuje v řadě vzdělávacích, politických a kulturních podniků, například v roce 1962 zakládá Institut východní filosofie (Institute for Oriental Philosophy), v roce 1971 Univerzitu Soka a podílí se na činnosti mnoha dalších vzdělávacích, dobročinných, osvětových a výzkumných organizací.

Óm šinrikjó („Óm učení pravdy“)²⁶⁹

Hnutí je nechvalně proslulé vražednými útoky sarinem, které jeho příslušníci provedli v tokijském metru 20. března 1995.

Zakladatelem hnutí je Asahara Šókó 麻原 彰晃, původním jménem Macumoto Čizuo 松本智津夫, narozený na Kjúšú v roce r. 1955. Asahara trpí od narození postižením zraku, takže je téměř slepý. Nejprve se v Tokiu živil provozováním akupunktury a také se pokusil o přijetí na Tokijskou univerzitu, neuspěl však. Rozhodl se věnovat tradičnímu čínskému lékařství, začal se zabývat taoismem a věšteckými praktikami. Na základě svého zájmu se stal přívržencem nového náboženského směru Agonšú, vycházejícího z buddhismu a šugendó 修験道, které v roce 1978 založil Kirijama Seijú 桐山靖雄. Asahara podstoupil školení v Agonšú a poté, co formuloval vlastní učení, z nauky tohoto hnutí přejal například doktrínu o nutnosti zničení karmy k dosažení osvobození od utrpení, důraz na návrat k učení raného buddhismu a další zásady.

²⁶⁹ Shrnující informace k Óm šinrikjó podává zejména Clarke (1999a: 267–276). Náš krátký profil hnutí čerpá zejména z této statě.

V roce 1984 Asahara opustil Agonšú, podle některých proto, že byl nespokojen s duchovním pokrokem, jehož v rámci hnutí dosáhl (Clarke 1999^a: 270), podle jiných údajně proto, že naopak nabytí přesvědčení o vlastním mimořádném duchovním pokroku, které mu umožnilo zahájit samostatnou dráhu učitele (Reader 1996: 21). V tokijské čtvrti Šibuja založil Asahara středisko jógy, kde propagoval systém kundalini jako cesty k probuzení. Brzy se začal prohlašovat za vykupitele a rovněž si nárokuje zvláštní schopnosti, například umění levitace. Asahara tvrdí, že jej sám Šiva, kterého ztotožňuje s prvotním, původním buddhou, identifikoval jako božstvo Abirakecu no mikoto. Podle Asahary jde o božstvo světla a vůdce božské armády. Šiva prý Asaharu ztotožňuje s tímto božstvem a ukládá mu úkol vytvořit dokonalou společnost – „Království Šambhaly“, do níž vstoupí jen ti, kteří se budou řídit Asaharovým poselstvím. Spolu se stoupenci zakládá Asahara hnutí Óm šinsen no kai オウム神仙の会 („Óm společnost divotvůrců“), jež bylo v roce 1986 přejmenováno na Óm šinrikjó.

Óm šinrikjó se nejprve zaměřuje na dosažení prospěchu a štěstí již v tomto životě a v tomto světě (genze rijaku 現世利益),²⁷⁰ postupně se však od světa odvrací, aniž by se však koncepce světského prospěchu úplně zřeklo. Asahara ve svém učení kombinuje celou řadu různých zdrojů: kromě některých prvků nauky Agonšú je zvláště inspirován tibetským buddhismem, indickými tradicemi a čínskými taoistickými texty, inspiruje se i u evropských křesťanských autorů a čerpá například z Nostradama. Křesťanstvím je ovlivněna Asaharova představa konce světa a rovněž pojetí jeho vlastní role coby vykupitelské postavy, Krista tohoto věku. Asahara rovněž nabízí učení vedoucí k získání zvláštních duchovních sil a k osobnímu probuzení, dokonce k nesmrtelnosti. Dokladem dosažení zvláštních sil měla být zejména schopnost levitace. Na buddhistickém základě formuluje Asahara nauku o přenosu duše z nižší do vyšší sféry existence a tvrdí, že plánovaná, promyšlená vražda, provedená vyšší, duchovně vyspělejší bytostí, může být vlastně chápána jako čin milosti a cesta k probuzení a tím je ospravedlnitelná.

270

Ke koncepci „prospěchu (již v) tomto světě“ viz publikaci *Practically Religious. Worldly Benefits and the Common Religion of Japan* (Reader – Tanabe 1998).

Je zajímavé, že Asahara mezi své stoupence přilákal řadu příslušníků vzdělaných elit. To lze vysvětlit například psychologickými faktory, kdy intelektuální rozvoj může vést k zanedbání složek osobnosti, jež bychom mohli označit za „spirituální“ či „emocionální“ a tím k frustraci. Tu se intelektuálové mohou snažit překonat příklonem k některému z alternativních duchovních směrů. Další možností je jakýsi pocit nadřazenosti či elitářství intelektuálů, kdy členství v podobně smýšlející skupině jen posiluje pocit vlastní výjimečnosti (Clarke 1999^a: 270–271).

V roce 1986 navštívuje Asahara Himálaje a po této cestě se již považuje za dokonale duchovně probuzeného. Při své následující cestě do Indie se v Dharamsale setkává s dalajlamou. Hnutí se organizačně rozvíjí, vykazuje na deset tisíc příznivců a v roce 1989 je registrováno jako právnická osoba. Asahara se také pokouší o vstup do politiky, avšak jeho strana Šinritó 真理党, „Strana pravdy“, ve volbách roku 1990 zcela propadla.

V důsledku volební porážky Asahara prohlubuje své apokalyptické vize, konec světa považuje nadále za neodvratný a jeho cílem již není lidstvo zachránit, ale zajistit přežití úzké skupiny vyvolených následovníků, kteří vybudují novou civilizaci. Členové Óm šinrikjó se považují za elitu, za bytosti vyššího řádu a toto přesvědčení spojují s Asaharovou koncepcí duchovně motivované vraždy jako aktu osvobození. Spolu se svými příznivci buduje Asahara středisko hnutí v dnes již neexistující obci Kamikuišiki 上九一色 na úpatí hory Fudži. Hnutí vytváří promyšlenou organizační strukturu kopírující státní instituce s ministerstvy. Sám Asahara je předsedou vlády, která má po Soudném dnu převzít kontrolu nad budováním nové civilizace. Hnutí se na Soudný den systematicky připravuje, jeho členové trénují přežití v extrémních podmínkách

Příslušníci hnutí se v boji s okolním světem postupně uchylují k činům za hranicí zákona – plánují či přímo provádějí vraždy nespokojených stoupenců a kritiků Óm šinrikjó, omezují osobní svobodu členů a vydírají je. Hnutí nakupuje zbraně zejména v bývalém Sovětském svazu, kde Óm šinrikjó získává řadu stoupenců, a rovněž začíná pracovat na přípravě biologických a chemických zbraní, mimo jiné bojových plynů.

Asahara předpovídá přesněji datum Armageddonu, k němuž má dojít v roce 2000. Jedinou cestou, jak Soudný den přežít, je stát se následovníkem Óm šinrikjó a dosáhnout stavu bytosti vyššího řádu. Podle Asahary to

následovníkům dovolí přežít útok nukleárními, biologickými a chemickými zbraněmi, jemuž bude lidstvo vystaveno.

27. června 1994 provádí Óm šinrikjó první útok bojovými plyny proti civilnímu obyvatelstvu. V důsledku útoku sarinem ve městě Macumoto 松本市 zahynulo osm osob. 20. března 1995 provedli příslušníci Óm šinrikjó útok sarinem v pěti soupravách tokijského metra – zahynulo celkem třináct osob, postiženo bylo přes šest tisíc lidí.²⁷¹ Při následné razii bylo ve vlastnictví Óm šinrikjó objeveno množství chemických a biologických zbraní, kromě jiného bojový plyn VX a sarin, viry eboly, suroviny k výrobě otravných plynů a také vojenský vrtulník. Asahara spolu s dalšími devíti členy hnutí byli odsouzeni k trestu smrti a očekávají vykonání rozsudku, tři členové hnutí spojení s útoky jsou však stále na útěku.²⁷² Zbylí členové Óm šinrikjó změnili v roce 2000 název hnutí na Aleph アレフ,²⁷³ od něž se v roce 2007 odštěpila organizace Hikari no wa, „Kruh duhového světla“ かりの輪. Celkový počet členů obou organizací nepřesahuje tisíc pět set.

²⁷¹ Počty obětí se u různých zdrojů poněkud různí, náš údaj vychází z článku zveřejněného v březnu 2010 serverem deníku The Japan Times “Aum victim tally revised to 6,252” (dostupné z: <http://search.japantimes.co.jp/cgi-bin/nn20100312a6.html> [2. 5. 2010]).

²⁷² Viz webové stránky tokijské policie dostupné z <http://www.keishicho.metro.tokyo.jp/foreign/wanted/aum/aum.htm> [2. 5. 2010].
Viz webové stránky hnutí dostupné z: <http://english.aleph.to> [2. 5. 2010].

Bibliografie

- Anderson, Richard W. (1991). “What Constitutes Religious Activity? (I).” In *Japanese Journal of Religious Studies* XVIII/4: 369–372.
- Astley, Trevor (2006). “New Religions.” In Swanson, Paul L. and Chilson, Clark, eds. *Nanzan Guide to Japanese Religions*. Honolulu: University of Hawaii Press, 91 – 114.
- Clarke, Peter B. (1999^a). *Bibliography of Japanese New Religions with Annotations and an Introduction to Japanese New Religions at Home and Abroad*. Richmond: Japan Library, Curzon.
- Clarke, Peter B. (1999^b). *Japanese New Religious Movements in Brazil: From Ethnic to ‘Universal’ Religions*. In Wilson, Bryan R. and Cressell, Jamie, eds. *New Religious Movements: Challenge and Response*. London, New York: Routledge, 197 – 210.
- Earhart, Byron H. (1982). *Japanese Religion: Unity and Diversity. Third Edition*. Belmont: Wadsworth Publishing Company.
- Hardacre, Helen (1986). *Kurozumikyō and the New Religions of Japan*. Princeton: Princeton University Press.
- Hardacre, Helen (1989). *Shintō and the State. 1868 – 1988*. Princeton: Princeton University Press.
- Hardacre, Helen (2006). “State and religion in Japan.” In Swanson, Paul L. and Chilson, Clark, eds. *Nanzan Guide to Japanese Religions*. Honolulu: University of Hawaii Press, 274–288.
- Hori, Ichiro (1968). *Folk Religion in Japan. Continuity and Change*. Chicago: Chicago University Press.
- Kasahara, Kazuo (ed.) (2001). *A History of Japanese Religion*. Tokio: Kosei Publishing.
- McFarland, Horace Neill (1967). *The Rush Hour of the Gods: A Study of New Religious Movements in Japan*. New York: Macmillan.
- McVeigh, Brian (2004). *Nationalisms of Japan: Managing and Mystifying Identity*. Lanham: Rowman and Littlefield Publishers.
- Mullins, Mark R. and Shimazono, Susumu and Swanson, Paul L., eds. (1993). *Religion and Society in Modern Japan. Selected Readings*. Berkeley: Asian Humanities Press.
- Reader, Ian (2005). “Perspective: Chronologies, Commonalities and Alternative Status in Japanese New Religious Movements. Defining

NRMs Outside the Western Cul-de-Sac.” In *Nova Religio, The Journal of Alternative and Emergent Religions* IX/2: 84–96.

- Reader, Ian (1996). *A Poisonous Cocktail. Aum Shinrikyō's Path to Violence*. Copenhagen: Nordic Institute of Asian Studies.
- Reader, Ian (1991^a). *Religion in Contemporary Japan*. London: Macmillan Press Ltd.
- Reader, Ian (2000). *Religious Violence in Contemporary Japan: The Case of Aum Shinrikyō*. Honolulu: University of Hawaii Press.
- Reader, Ian (1991^b). “What Constitutes Religious Activity? (II)”. In: *Japanese Journal of Religious Studies* XVIII/4: 373–376.
- Reader, Ian – Andreasen, Esben – Stefánsson, Finn (1993). *Japanese Religions: Past and Present*. Richmond: Japan Library, Curzon.
- Reader, Ian – Tanabe, George J. Jr. (1998). *Practically Religious. Worldly Benefits and the Common Religion of Japan*. Honolulu: University of Hawaii Press.
- Shimazono, Susumu (2006). “Contemporary Japanese Religions.” In Swanson, Paul L. and Chilson, Clark, eds. *Nanzan Guide to Japanese Religions*. Honolulu: University of Hawaii Press, 220–234.

Internetové zdroje

- “Aleph. Liberation of soul. The Age of Benevolence”, dostupné z: <http://english.aleph.to/> [2. 5. 2010].
- ”Aum victim tally revised to 6,252”. In: *The Japan Times*, 12. 3. 2010, dostupné z: <http://search.japantimes.co.jp/cgi-bin/nn20100312a6.html> [2. 5. 2010].
- “Contemporary Religions in Japan”, dostupné z: http://nirc.nanzan-u.ac.jp/publications/jjrs/CRJ_cumulative_list.htm [2. 1. 2010].
- “Japanese Journal of Religious Studies”, dostupné z: http://nirc.nanzan-u.ac.jp/publications/jjrs/jjrs_cumulative_list.htm#latestissue [2. 1. 2010].
- “Most Wanted Aum Fugitive”, dostupné z <http://www.keishicho.metro.tokyo.jp/foreign/wanted/aum/aum.htm> [2. 5. 2010].
- “Soka Gakkai International”, dostupné z: <http://www.sgi.org/> [2. 1. 2010].
- “Tenrikyo. International Web Site of Tenrikyo”, dostupné z: <http://www.tenrikyo.or.jp/> [2. 1. 2010].

Náboženství Číny a Japonska – sborník statí

Editori:

Mgr. et Mgr. Dušan Vávra, Ph.D.

Mgr. Pavel Šindelář

Vydala Masarykova univerzita v roce 2011

1. vydání, 2011

ISBN 978-80-210-5456-1

muni
PRESS

Náboženství Číny a Japonska – sborník statí

Editoři: Dušan Vávra a Pavel Šindelář

Masarykova univerzita

Brno 2011